

„Magyarország az Európai Unió kapujában”

Szakmai konferencia a GKI Gazdaságkutató Rt. megalakulása

10. évfordulója alkalmából

Budapest, 2002. november 13.

„Magyarországon olyan kapitalizmus jött létre, amelyből csak két dolog hiányzott: a tőke és a profit; a rendszerváltozásnak több a vesztese, mint a nyertese” – idézte fel az egyik legelső, 1993–1994-es elemzést *Vértes András* elnök a GKI Gazdaságkutató Rt. megalakulásának tízéves évfordulóján. Majd hozzátette: a helyzet azóta megváltozott, az uniós csatlakozáshoz közeledve van arra esély, hogy több nyertese legyen az átalakulásnak, mint vesztese. A KSH Gazdaságkutató Intézetének 1992-es megszűntetése után az egykori munkatársak független műhelyként hozták létre a GKI Gazdaságkutató Rt.-t. A piacon gyorsan megkapaszkodó részvénytársaság öt bank, az akkori kamarák és érdekvépviseleti szervezetek segítségével, valamint 154 magánszemély szolidaritási részvényjegyzésével alakult meg. A konferenciát az utóbbiak közé tartozó alapító-tulajdonosként üdvözölte Medgyessy Péter miniszterelnök is.

Ha lehet, arról beszéljünk, mit kell még tennünk a minél eredményesebb EU-csatlakozás érdekében – kérte *Vértes* az előadókat, akik a 2002-re összetorlódott gazdasági feszültségek elemzésekor részletesen taglalták a gazdaság teljesítményét meghaladó béremeléseknek és a forint erőteljes felértékelődésének versenyképességet rontó hatását. „A feldolgozóipari termelés egységére jutó munkaerőköltség reálértéke 1999 óta nem kis mértékben romlott, de a stabilizációs program kezdőévéhez, 1995-höz képest Magyarország relatív pozíciója nem rosszabb kelet-közép-európai riválisainál” – mondta *Akar László*, a GKI vezérigazgatója, aki szerint a reál effektív árfolyam megváltozása sem járt a regionális versenyképességi pozíció drámai romlásával, mert a környezetünkben mindenütt hasonló fejlemények – béremelés, a nemzeti valuta felértékelődése – játszódtak le. *Akar* biztató fejleménynek tartja, hogy 2003-ban a kormány igyekszik megállítani a versenyképesség további romlását, bár a GKI a Pénzügyminisztérium terveiben szereplő értéknél nagyobb, 8 százalékos átlagos reálkereset-növekedést prognosztizál; a forint azonban nem erősödhet tovább, hiszen már most is a sáv szélén van. *László Csaba* pénzügyminiszter azt hangsúlyozta, hogy a versenyképesség romlása „szerencsétlenül” egybeesett a nyugat-európai exportlehetőségek csökkenésével, a reálberek 11-12 százalékos növekedése 2002-ben elszakadt attól a mértéktől, amelyet a gazdasági növekedés alátámaszt. Ez 2003-ban nem ismételhető meg, ezért a kormány jövőre csak 3 százalék körüli bruttó bérnövekedést vár a versenyszférában. Így a reálkeresetek növekedése az szja-terhek mérséklésével érhető el.

Már a bevezető előadásban *Akar László* is hangsúlyozta, hogy a versenyképesség romlása több vállalatnak súlyos gondokat okozott; „nem a vállalatvezetők, tulajdonosok kezében van a versenyképesség alakítása, hanem a kormányban és a jegybankban” – jellemezte a helyzetet. Ezt *Orbán István*, az Egis Gyógyszergyár Rt. vezérigazgatója, a Munkaadók és Gyáriparosok Országos Szövetségének (MGYOSZ) alelnöke is igazolta, aki szerint a feldolgozóipar „bércsapdába” került. A *Kopint-Datorg Rt.* által készített elemzés megállapításait felhasználó prezentációjában bemutatta, hogy 2000-ig az ágazatban a termelékenység folyamatosan javult, az euróban mért fajlagos bérköltség pedig jelentősen csökkent, azonban az elmúlt másfél évben a termelékenységjavulás lelassult,

miközben az euróban kifejezett bérek rohamosan nőttek. Mindez a termékegységre jutó bérköltségnek a termelői árindexhez viszonyított 12 százalékos, euróban számolva 20 százalékos emelkedéséhez vezetett. Orbán szerint a versenyszférában nem keletkezik akkora jövedelem, hogy az innovatív területeken a tudást meg lehessen fizetni, az igazi bércsapda tehát itt alakult ki. „Ez az innovációs versenyben lemaradással járhat” – vélekedett, hozzátéve, hogy a jelenlegi helyzetben arra kellene megoldást találniuk a vezetőknek, hogy többletforrás nélkül érjenek el többletbevételt.

Nem igaz az a közhely, hogy a magyar gazdaság fejlettsége – az egy főre jutó GDP vásárlóerő-paritáson átszámított színvonala – nagyjából a fele, a bruttó bérek szintje pedig csak 30 százaléka az EU átlagának – figyelmeztetett Oblath Gábor, a Kopint-Datorg munkatársa arra, hogy a politikai szlogenekkel óvatosan kell bánni. Oblath szerint a bruttó bérek statisztikailag kimutatható lemaradása önmagában nem bizonyít semmit, mivel e mutató relatív szintje önmagában nem releváns sem a jövedelmi szint, sem a versenyképesség nemzetközi összehasonlításakor. Értékelhető információt a nemzeti számlákban szereplő munkavállalói jövedelem nyújt, ez azonban nem mutat lemaradást Magyarországon az EU fejlettségi szintjéhez képest. Ugyanakkor a munkavállalói jövedelem tömegének a GDP-hez viszonyított aránya Magyarországon valóban alacsonyabb, mint az EU-ban, de ez nem bérlemaradásról tanúskodik, hanem arról, hogy nálunk alacsonyabb a foglalkoztatottság, az alkalmazottak népességhez viszonyított aránya. Oblath arra a következtetésre jut, hogy az átlagos munkavállalói jövedelem viszonylagos szintje még a 2001–2002-ben bekövetkezett jelentős béremelések előtt sem volt elmaradottnak tekinthető; ehhez adódott euróban kifejezve 2001-ben 10,3 százalékos, 2002-ben 19,5 százalékos növekedés. Mivel a munkajövedelmeket terhelő, rendkívül magas elvonások lefelé nyomják a foglalkoztatottságot, a bruttó bérek további erőltetett „fejlesztése” a ráta további süllyedéséhez járulhatna hozzá. Üdvözlendő tehát az a kormányzati törekvés, amely a bruttó bérek mérsékelt növekedése mellett kívánja a nettó bérek emelkedését lehetővé tenni – a munkajövedelmeket terhelő elvonások, járulékok mérséklése révén.

A versenyképesség romlásának másik okáról, a forint árfolyamát magas reálkamatokkal felhajtó monetáris politikáról éles nézetkülönbség volt érzékelhető a Magyar Nemzeti Bank (MNB) álláspontját képviselő alelnök, Riecke Werner és több előadó között. Riecke Werner szerint a forint árfolyamsávjának 2001 májusában történt kiszélesítésére azért volt szükség, mert a szűk sáv és a csúszó leértékelés keretei között már nem lehetett érdemben csökkenteni a 10 százalék körül beragadt inflációt, s a kamatpolitika is hatástalan volt. Ezért tért át a jegybank a közvetlen inflációs célt követő rendszerre, s azóta ezt szolgálja az árfolyam- és a kamatpolitika is. Riecke Werner szerint a forint reálfelértékelődése nem rendkívüli, hanem objektív folyamat eredménye; több év átlagában más felzárkózó országok esetében – így Csehországban, Lengyelországban – is ez történt a nemzeti valutával. Magyarországon négy-öt éve stagnáló reál effektív árfolyamindex esetében a felértékelődés csak korrekciónak tekinthető. Nem igaz, hogy az erős forint visszafogja a növekedést, hiszen az 3 százalékkal meghaladta az EU átlagát. „El kell fogadtatni, hogy az MNB nem növekedésellenes, nem exportellenes, hanem az árstabilitást tartja fő céljának” – mondta az alelnök, aki szerint az inflációellenes harcban a monetáris politika meglehetősen egyedül maradt, s azt össze kell hangolni a költségvetési politikával is. A kormány 2002 augusztusában Brüsszelnek benyújtott előcsatlakozási gazdaságpolitikai programját az MNB elfogadta, s ezért megerősítette 2003 decemberére a 3,5 százalékos inflációs célt, amelynek eléréseért politikája hitelességét bizonyítandó mindent megtesz.

„A jegybank eszköztársa önmagában nem elégséges az inflációs cél eléréséhez” – ismerte el László Csaba pénzügyminiszter, hozzátéve, hogy a laza költségvetési és a szigorú monetáris politika kombinációja valóban nem szerencsés. Az államháztartás hiánya 2002-ben az egyszéri tételek nélkül a GDP 8 százalékát meghaladó deficit helyett csak 5,7

százaléka lenne, ezt jövőre 4,5 százalékra, 2004-ben pedig 3 százalékra tervezi leszorítani a Pénzügyminisztérium. Varga Mihály, az Orbán-kormány pénzügyminisztere ezzel szemben azt hangsúlyozta, hogy az ideai államháztartási hiány megugrása korántsem csak egy-szeri tételek következménye, hanem abban a kormányzati bérintézkedések is szerepet játszottak. „A választási év sohasem kedvez az államháztartás mutatóinak” – általánosított.

A reálkamat ma magasabb, mint 1995–1996-ban volt, de a jegybank nem tud a piaccal szembe menni, és egyedül nem tudja az inflációs célt sem megvalósítani – foglalta össze a dilemmát László Csaba. Bajnai Gordon, a Wallis Rt. vezérigazgatója egyenesen hibának tartja, hogy a kamatpolitika alakításakor az MNB csak saját inflációs céljára figyel, s a versenyképesség szempontjára nincs tekintettel. Szerinte az árfolyam-politika negatív reálgazdasági következményei csak 2003-ban lesznek igazán érzékelhetők, mert a nagyvállalatok vezetői egy-másfél évig fedezeti műveletekkel tompították az erős forint hatásait, de azzal szemben már védtelenek, hogy „most még 300 forintot kapnak egy egydolláros pohárért, január elsejétől pedig csak 230-at”.

Jelenleg nem az infláció letérése a kardinális kérdés a magyar gazdaságban – lepte meg a tanácskozás résztvevőit Petschnig Mária Zita, a Pénzügykutató Rt. tudományos főmunkatársa, aki a hatvanas évek uralkodó közgazdasági irányzatait felidézve utalt arra, hogy akkor az 5 százalék körüli inflációt konjunktúraerősítő hatásúnak, a dezinflációt pedig veszélyes jelenségnek tartották. A inflációellenes politika közvetlenül nem képes hatni bizonyos tényezőkre: például az importált inflációra, a nemzetközi olajárakra, a dollár és az euró egymáshoz viszonyított árfolyamára. De a „korrekciós” áremelkedésekkel szemben is hatástalan: az áfa-rendszer és a jövedéki adózás hozzáillesztése az EU gyakorlatához az árarányok megváltozásával jár. A hatósági árak körében mesterségesen elfojtott inflációs nyomást, valamint az idényáras termékek áralakulását – amely 2002-ben jelentősen hozzájárult a fogyasztói árindex mérséklődéséhez, de kérdés, mit történik jövőre – figyelembe véve, hogy a tervezettnél nagyobb infláció esetén nagyobb mozgásteret lenne a gazdaságpolitikának. Az idén az MNB ugyan inflációs célján belül maradt, de ehhez „privát szerencséjére” a világpiaci dekonjunktúra, az olajárak esése és a dollár gyengülése is hozzájárult. „Az idén az alapinfláción kívüli tényezők hatottak elsősorban az árak alakulására, ezt mutatja, hogy a maginflációs mutató egy százalékkal magasabb a fogyasztói árindexnél” – érvelt a kutató, aki emlékeztetett arra is, hogy az inflációs célt követő rendszer meghirdetésekor az MNB nem egyeztetett a gazdaságpolitika alakítóival, most viszont itt a lehetőség „új megállapodásra”.

Magyarország taktikai hibát követ el azzal, ha előre deklarálja az eurózónához való csatlakozás várható időpontját, mert növeli a nemzeti valuta árfolyamára nehezedő nyomást, a forint erősödése pedig nincs összhangban az ország gazdasági teljesítményével, rontja a versenyképességet – vont be egy új szempontot a vitába Surányi György, a CIB Bank Rt. elnöke, aki 1995 és 2001 között az MNB elnöke volt. Ilyet egyetlen ország sem tesz; nem engedi meg, hogy öt évig a kamatkülönbségre spekuláljanak a pénzügyi befektetők – tette hozzá. „Azokkal értek egyet, akik óvatosságra intenek.” Surányi szerint elvileg igaz ugyan, hogy az eurózóna alacsony inflációja és az alacsony kamatszint ösztönzi a növekedést, de az MNB becslése, miszerint az eurózónához való csatlakozás önmagában egyszázalékos növekedési többletet eredményezne, túlzás, mert átlagosan 5 százalékos beruházásiránta-növekmény produkál csak ekkora többletet; a vállalati hitelek viszonylag alacsony hányada mellett néhány százalékos kamatcsökkenéstől nem volna szabad ezt várni. Am az árstabilitásnak tekintett, az eurózónába elvezető 2 százaléknál kisebb infláció deflációs veszélyekkel járna a magyar gazdaságban, s a növekedési ütem visszafogásával veszteségeket okozna. Az államháztartási hiány fenntartásának a lehetősége is más az eurózónán kívül és belül: az előbbi esetben a GDP 3 százaléka alatt kell maradnia a deficitnek, az utóbbiban viszont egy üzleti ciklus átlagában kiegyensúlyozott

költségvetést kell produkálni. A stabilitási paktum tehát szigorúbb feltételeket támaszt az eurózónához történő csatlakozás kritériumainál. A felzárkózó országok gazdasági növekedése gyorsabb, inflációja pedig a Balassa–Samuelson-hatás – amely szerint a bérintenzív szolgáltatások árszintje gyorsabban emelkedik az átlagosnál – eredményeképpen magasabb, mint az eurózóna tagországaiéi, s ebből adódóan a költségvetési hiány mértéke is nagyobb. Az államháztartási hiány fenntartható mértéke Magyarországon tehát különbözik az eurózóna-tagországok deficitjétől, s ha idő előtt vesszük magunkra a „kényszerzubbonyt”, akkor a növekedési energiákat fékezzük le vele.

„Híve vagyok az uniós csatlakozásnak, híve vagyok az eurónak, csak annak nem, hogy univerzális játékszabályokat kényszerítsünk magunkra – idő előtt” – fogalmazta meg álláspontját Surányi. Hasonló véleményt képviselt Akar László is, aki szerint a költségvetési feltételek teljesítéséhez az állami infrastrukturális beruházásokat vissza kell fogni, az adókat nem lehet csökkenteni, és így a vállalati források nem bővülnek. „Lehet, hogy nem is rajtunk fog múlni, mikor csatlakozunk az eurózónához; ha ugyanis Csehország és Lengyelország ezt megteszi, nincs választási lehetőségünk” – utalt egy külső körülményre. Varga Mihály szintén azt hangsúlyozta, hogy bő egy évünk van a felzárkóztatási programokhoz állami támogatások nyújtására, ám a 2003-as költségvetés nem él ezzel a lehetőséggel. Szerinte az állami infrastrukturális beruházásokat az államháztartási hiány vállalásával folytatni kellene. Bajnai Gordon azzal a megállapításával kapcsolódott a vitához, hogy a magyar gazdaságpolitika nem törekszik a hazai vállalati szféra versenyképességének javítására. Alultőkésített cégeknek kellene eleget tenniük a beruházási kényszernek egy olyan gazdaságban, amelyből a profit eltűnően van, a tőke pedig nem halmozódott fel – utalt vissza az 1993–1994-es GKI-tanulmányra. „A magyar vállalatok nem hibázhatnak, ezért nem kockáztatnak, s nem is fejlesztenek, mert az is kockázattal jár” – adott egy sajátos látteleletet.

„A magyar gazdaság fordulóponton van” – vélekedett Matolcsy György, az Orbán-kormány gazdasági minisztere –, aki szerint új kihívást jelent a számunkra, hogy a régióból nem minden ország jut be az EU-ba, s a kimaradó keleti–délkeleti országok mindent el fognak követni, hogy a globális nagyvállalatokat új kedvezményekkel magukhoz csábítsák. A rendszerváltozás első szakaszát a sikeres átmenet, a sikeres bekapcsolódás a globális gazdasági térbe és a spontán növekedési pálya kialakulása jellemezte, a 2001–2002-vel elkezdődött új szakaszban viszont már az anticiklikus hajtóerők is működtek. Ezen a felzárkóztatási növekedési pályán új „motorokat” is bekapcsolt a kormány: dinamizáló szerepet töltött be a Széchenyi-terv, a kialakulóban lévő public-private-partnership, azaz az állami és a magántőke fejlesztési célú együttműködése, valamint ez a célja a Nemzeti Fejlesztési Tervnek is. Olyan vállalkozásösztönző politikára van szükség, amely nemcsak a tőkepótlásra vállalkozik – ezt tette a Széchenyi-terv –, hanem oda juttat tőkét, ahol az megfelelő technológiával, tudással társulhat.

Vállalati nézőpontból elemezte egyetlen piac, a mobiltelefonos növekedési esélyeit Sugár András, a Westel Mobil Távközlési Rt. vezérigazgatója. Szerinte a legnagyobb kihívás a piac telítődése, a multimédia-szolgáltatások megjelenése, az ügyfélszolgálati központok terjedése, az állami szabályozás változása s az új mobilgeneráció, az UMTS lehetősége. Ez utóbbi rendkívül költséges fejlesztésekre ragadtatta a nyugat-európai szolgáltatókat, amelyek szinte nem is vizsgálták, mennyit ér meg a koncesszió, csak beleugrottak, ám bevételüket nem tudták arányosan növelni. „A nálunk gazdagabb országok többségét egy év lemaradással követi a magyar mobilpiac; az EU átlagos penetrációja 80–85 százalékos, ez tekinthető a növekedés határának. Magyarország az idén a 70 százalékot el fogja érni” – mondta Sugár, aki a három magyar mobilcég egyre erősebb versenyére számít, s egy olyan korszakra, amikor az egyes cégek már csak egymás rovására tudnak terjeszkedni.

„A magyar gazdaság nem fenntartható pályán fejlődik” – idézte a GKI legutóbbi kon-

junktúrajelentését Rejtő E. Tibor, a K&H bank vezérigazgatója. Az idei évre a tervezett 3,8 százalékos GDP-bővülés helyett mindössze 3-3,2 százalékos növekedés várható, s a bankszektor hitelállományának növekedése is lelassul: 2000-ben 31, 2001-ben 17, 2002 első félévében 8,16 százalékos volt a növekedés. Ezen belül a vállalati hitel-állomány növekményének adatsora – azonos időszakban – 11, 8,4, illetve 5,7 százalék, a „húzóágazatnak” tehát a lakossági hitelezés számít. Tavaly nem volt jövedelemromlás a vállalati szektorban, a felhalmozási kiadásokat a cégek csökkenő hitelfelvétel mellett finanszírozták. Rejtő arra számít, hogy a vállalati hitelezés dinamikája a 2002. évi szinten marad, szigorodik a hitelbíráló, s növekedni fog a minősített – tehát banki szempontból nem problémamentes – hitelek részaránya is. Ez utóbbi a tavalyi 3 százalékról nőtt ugyan, de még mindig alatta marad a 4 százaléknak – mondta Erdei Tamás, a Magyar Külkereskedelmi Bank Rt. elnök-vezérigazgatója, aki szerint a magyar bankrendszer a kilencvenes évek közepe óta „egészséges üzleti növekedést” produkált, látványosan javuló működési hatékonyság mellett, mi több, a régióon belül jövedelmezőségi szempontból is az egyik legjobb helyen áll. A bankszektor mérete azonban jócskán az EU-átlag alatt van, még nem éri el azt a szintet sem, mint Görögország, Portugália vagy Spanyolország az uniós csatlakozás időpontjában. Ezekben az országokban a bankok mérlegfőösszegének GDP-hez viszonyított aránya 100-120 százalék körül volt, szemben Magyarországon 60 százalékot alig meghaladó részesedésével (az euróövezet átlaga 2001-ben 250 százalék fölött volt). Ezen belül a belföldi hitelek az euróövezetben a GDP csaknem 140 százalékát adják, Magyarországon ez az arány alig több mint 40 százalékos. A magyar piacon a betéti és hitelkamat különbsége alacsonyabb az EU-átlagnál, ez a belföldi megtakarításokért folyó verseny következménye, ami a jövedelmezőség romlásához vezethet. Elsősorban a lakossági piacon nagy a banki „tartalék”: az euróövezetben a lakossági üzletág aránya 40 százalék fölött van, Magyarországon pedig mindössze 5 százalék körül. Erdei a megtakarítási hajlandóság csökkenése során kialakult helyzetet azzal jellemezte, hogy Magyarországon minden bank kedvező betéti kamatokat hirdet, „még az OTP is”, nem hiteleket. „Megbolondult a világ, mindenki magyar bankot akar venni” – mondta Erdei, aki azt javasolja, gyorsan használjuk ki ezt a lehetőséget, mert az érdeklődők lelkesedése könnyen lelohadhat, ha belenéznek a privatizálandó bankok könyveibe.

A megtakarítási szokások mehökkentően bátor, tízéves előrejelzésére vállalkozott Kepecs Gábor, az ÁB-Aegon Rt. vezérigazgatója. Magyarországon 2008 és 2010 között eléri Portugália bérszínvonalát, mert addig folyamatosan, évente 3-4 százalékkal nő a gazdaság, és hasonló mértékben gyarapodnak a jövedelmek is. A „megtakarító” réteg – azon családokat ide sorolva, amelyek jövedelmük több mint 5 százalékát megspórolják – addigra megduplázódik, aránya a mai 30 százalékról 60 százalékra nő, a nyugdíjasoké pedig a jelenlegi 5 százalékról megháromszorozódik. „10-12 éven belül a nyugdíjasréteg nettó megtakarítóvá válik” – állította. Az élet- és nyugdíjbiztosítások aránya a GDP 2 százalékáról (2001) 4-5 százalékára nő. Ma 30-50 százalékos különbség van a gazdaságilag aktív és a nyugdíjas családok jövedelme között, ez a különbség mérséklődni fog – éppen a megtakarítások növekedésével –, mert „az emberek nem fogadják el, hogy nyugdíjas éveikben visszaessen a jövedelmük”. Megváltozik a befektetői attitűd is: kialakul egy jelentős megtakarítással rendelkező réteg, hosszabb távú befektetésekre törekednek mindazok, akiknek tartósan vannak megtakarításaik, a továbbra is támogatott lakásépítések következtében nő a családok eladósodottsága – bár az amerikai mértéket nem fogja elérni –, és a biztonság felértékelődésével nő a nyugdíjbiztosítások szerepe – prognosztizálta a vezérigazgató

Farkas Zoltán